

weten te komen 'wat er is'. De mensen die geen opinie hebben zijn zowel deeltje als golf. De kwantummechanica accepteert dat sommige mensen geen opinie hebben; zo simpel is dat.

Paul was een beetje teleurgesteld toen ik op zulk een eenvoudige manier het 'objectiveeringsprobleem' van de kwantummechanica kon uitleggen, omdat de magie, het mysterie achter de kwantummechanica hierdoor voor hem een beetje wegviel. Eigenlijk is een gedeelte van de kwantumeffecten – het gedeelte dat te maken heeft met de moeilijkheid tot objectiveerbaarheid – evident en helemaal niet magisch. De manier waarop de kwantummechanica terecht en ten onrechte bij allerlei magische zaken betrokken wordt, is dan ook dikwijls helemaal misplaatst.

Maar er is een ander effect dat nu goed gedocumenteerd is binnen de kwantummechanica, en in het jargon wordt aangeduid met 'niet-lokaliteit'. Dit effect blijft zeer mysterieus en toont aan dat de intuïtieve manier waarop de kwantummechanica soms gebruikt wordt om te wijzen op de fundamenteel holistische aard van de werkelijkheid ook een grond van waarheid bevat. Maar men moet op een genuanceerde en wetenschappelijke manier dit probleem trachten te benaderen. Holisme is zeker niet 'onwetenschappelijk', zoals beide extreme partijen – de new-age-mensen die het holistisch ideeëngoed omarmen, maar het vooral als anti-wetenschappelijk willen naar voren laten komen, en de 'klassieke wetenschappers' die dikwijls uitermate allergisch zijn voor alles wat 'minder klassiek' is – dikwijls proberen te argumenteren. Trouwens, Leo Apostel heeft in een van zijn laatste boeken – *Gebroken Orde* – de verschillende soorten holismen besproken. Zoals op zo veel gebieden is ook hier Leo Apostel zijn tijd weer vooruit. Ik geloof ook dat het tijd is dat deze breuk tussen 'klassiek' en 'alternatief' in al haar facetten wetenschappelijk wordt bestudeerd, om zo het kaf van het koren te scheiden. Een voorbeeld om aan te tonen wat ik bedoel. Ik herinner me dat vele jaren geleden mensen naar de Filipijnen gingen om zich door magische dokters te laten opereren. Tot men de 'fraude' ontdekte: deze genezers gebruikten kippenlevertjes en deden alsof ze die uit het lichaam van de zieke haalden. Ik heb ooit een lang gesprek gehad met een van die genezers. Hij beweerde dat men helemaal niet wilde verhullen dat het om kippenlevers ging: 'Wij opereren niet in het lichaam maar in de geest', zei hij. In feite deden ze wat bij ons psychotherapeuten doen, alleen waren hun handelingen theateraler geënceneerd; er moest bloed bij zijn om een effect te hebben op de geest, de plek waar ze uiteindelijk iets wilden teweegbrengen. Wij hebben het daar

moeilijk mee precies omdat we die opsplitsing maken tussen geest en lichaam. Wij vragen ons af: 'Is dat nu echt?' 'Echt' is voor ons 'een stuk uit je lichaam laten halen', want bij ons is het lichaam één ding en de geest een ander.

Etcetera: Om terug te komen op de verschillen tussen kunst en wetenschap: soms wordt gezegd dat er in wetenschap wel vooruitgang is en in kunst niet...

Aerts: Ik denk dat er in beide vooruitgang is; beide maken deel uit van een soort van 'groot' ontwaken van de mensheid. Bartok gaat verder dan Bach in zijn onderzoek van de tonaliteit; in Bachs tijd was dat niet aan de orde, kon er geen componist als Bartok bestaan; omgekeerd kon je in Bartoks tijd niet meer als Bach componeren. Misschien moeten we het woord vooruitgang bannen – het heeft een negatieve connotatie – en het vervangen door het begrip evolutie. Er is een evolutieproces bezig in het heelal; wij stammen af van de dieren en hebben een weg afgelegd. Ook dieren kennen een evolutie; apen staan verder dan schildpadden in hun ontwaken. Dat ontwaken betekent: een vernieuwd contact met de werkelijkheid opbouwen. We brengen steeds meer verfijnde inzichten aan omtrent wat we ontdekken. De fasen van 'vereenvoudiging' zijn nodig geweest om nieuwe inzichten te verwerven. We zijn door het 'klassiek-zijn' heen gemoeten om 'kwantum' te kunnen worden; we hebben in het determinisme moeten geloven om daar achteraf de problemen van in te zien. Het is als de groei-pijnen van een kind: die zijn nodig om volwassen te kunnen worden. Deze grote evolutie is analoog in kunst en wetenschap.

Etcetera: In enkele segmenten van de kunst probeert men vandaag de hiërarchie in het werk op te heffen en een stem te geven aan elk zelfstandig denkend individu in het creatieve proces.

Aerts: Het opheffen van de hiërarchie is zeker aan de orde, maar ook dat wordt pas mogelijk nadat en omdat we de hiërarchische fase doorlopen hebben. Ook in het wetenschappelijk onderzoek is er enerzijds meer individualisme en anderzijds meer samenwerking. Nochtans is het niet zo eenvoudig om nieuwe vormen van samenwerken te vinden. Dit uitzoeken is een opgave in alle regionen van de maatschappij, niet enkel in kunst en wetenschap: hoe werk je samen op een niet-hiërarchische manier zonder dat alles uiteenvalt door afgunst, angst en competitiedwang. Zelfs in de politiek is dit aan de orde. De Franse filosoof Girard heeft daar een fascinerend boek over geschreven. Zo een hiërarchische organisatie is eigenlijk 'de bezwering van de oorlog van allen tegen allen'. Die uitdrukking

gebruikte Hobbes reeds in de 16de eeuw. Ook Rousseau en andere sociale filosofen hebben geschreven over de moeilijkheden van samenwerken zonder hiërarchie. In essentie was het doorbreken van de hiërarchie een van de hoofdelementen van de boodschap van Jezus Christus, en dat was toen zeer revolutionair. Dat thema van Christus en het Christendom, het gelijkheidsdenken, werd verder ontwikkeld in het humanisme en zeer krachtig naar voren gebracht vanaf de 17de eeuw door de sociale filosofen: Hume, Hobbes, Rousseau en later Marx. Maar het gelijkheidsdenken heeft vele gevaren: hoe een organisatie maken die enerzijds stabiel is en anderzijds de variëteit toelaat die gelijkheidsdenken met zich mee zou moeten brengen? De organisatievormen waar we nu naartoe groeien vertonen meer variëteit, maar hebben moeilijkheden met hun stabiliteit. Er moet naar een nieuw evenwicht tussen deze krachten gezocht worden. Hiërarchie blijft uiteraard bestaan in die sectoren – cf. beeldende kunst, opera of film – waar veel geld mee gemoeid is, waar men niet graag risico's neemt.

Etcetera: In je boek De muze van het leven kleeft je je wetenschappelijk discours in in het verhaal van een bergtocht. Drijven je pedagogische bekommernissen je dan opnieuw naar een soort van causaliteit?

Aerts: Ik geloof dat onze geest door middel van een verhaal veel beter binnengeleid kan worden in regionen die totaal onbekend zijn. Ik wilde de mensen meetrekken via een verhaal, dus via iets dat 'heel gewoon' is voor hen. Ik wilde ook niet in de val trappen van vele populariserende boeken over wetenschap die via een monologische structuur alles willen uitfilteren en alles zo didactisch mogelijk willen voorstellen. Men tracht de dingen eenvoudig te maken en meteen banaliseert men ze, men haalt het mysterie eruit. Hier ligt weer een interessant verband met kunst, nl. daar wordt wel getolereerd dat men het mysterie koestert. Bij wetenschapspopularisering wordt alles toegespitst op het cognitieve; de volle ervaring als dusdanig – en die is zowel geestelijk als lichamelijk – wordt weggeschoven. Ons hele onderwijs lijdt trouwens aan dat overaccent op het cognitieve. Een echte leerervaring richt zich tot je volledige persoonlijkheid, laat je iets meemaken. Het woordje 'meemaken' mag hier niet alleen in zijn passieve betekenis begrepen worden maar ook in zijn actieve: iets meemaken. Daarom vind ik theater, het spelen van stukjes, zo een belangrijk medium: volgens mij is dat de eerste vorm van doordachte menselijke interactie; in een dialoog, een gesprek, een discussie reageer je spontaan; vanaf